

Соцький А. М.,*доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ДІЗНАВАЧА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

SOME ASPECTS OF THE PROCEDURAL STATUS OF THE INVESTIGATOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS

У статті досліджується процесуальний статус дізнавача як суб'єкта кримінального провадження. Зокрема, висвітлюються його повноваження та обов'язки. Процесуальний статус будь-якого суб'єкта кримінального провадження залежить від завдань та функцій, які виконує той чи інший суб'єкт. Такий статус формується в процесі через комплекс прав (повноважень для службових осіб), обов'язків, відповідальності та гарантій. З появою на законодавчому рівні поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини, постала потреба у службових особах, котрі займатимуться розслідуванням кримінальних проступків. Закон наділив повноваженням здійснювати розслідування кримінальних проступків у формі дізнання саме дізнавачів.

У статті відображено функції дізнання, до найбільш важливих віднесено: усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального проступку, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують їх покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень; аналіз практики досудового розслідування кримінальних проступків, організації і результатів діяльності дізнавачів, унесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності підрозділів дізнання тощо. Також охарактеризовано деякі повноваження дізнавача, зокрема проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України. Крім повноважень, знайшли своє відображення й обов'язки дізнавача. Запропоновано внести зміни до ст.40¹ КПК України, доповнивши її частиною 5, в якій передбачити обов'язки дізнавача як суб'єкта кримінального провадження. До таких обов'язків віднести: дотримуватися вимог Конституції України, КПК України та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів з питань досудового розслідування; забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків у межах строків установлених КПК України; виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі; забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження; не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті під час розслідування кримінальних проступків; не вчиняти будь-яких дій, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості; у разі наявності підстав, передбачених статтею 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному статтею 80 КПК України.

Ключові слова: *дізнавач, процесуальний статус, повноваження, обов'язки дізнавача, дізнання, кримінальне провадження.*

The article examines the procedural status of the coroner as a subject of criminal proceedings. In particular, his powers and responsibilities are highlighted. The procedural status of any subject of criminal proceedings depends on the tasks and functions performed by one or another subject. This status is formed in the process through a set of rights (powers for officials), duties, responsibilities and guarantees. With the advent of the division of criminal offenses into criminal offenses and crimes at the legislative level, there is a need for officials to investigate criminal offenses. The law gave the authority to investigate criminal offenses in the form of inquiry of investigators.

The article reflects the functions of inquiry, the most important are: a comprehensive, complete and impartial study of the circumstances of a criminal offense, identifying both the circumstances that expose and those that justify the suspect, accused, as well as mitigating or aggravating circumstances punishment, providing them with a proper legal assessment and ensuring the adoption of lawful and reasonable procedural decisions; analysis of the practice of pre-trial investigation of criminal offenses, organization and results of investigators' activities, making proposals on this basis in

the prescribed manner to improve the efficiency of inquiry units, etc. Some powers of the coroner are also described, in particular to inspect the scene, search the detainee, interrogate persons, seize tools and means of committing an offense, things and documents that are the direct subject of a criminal offense or found during detention, as well as conduct investigative (search) actions and covert investigative (search) actions in cases established by the CPC of Ukraine. In addition to authority, the responsibilities of the investigator are also reflected.

It is proposed to amend Article 401 of the CPC of Ukraine, supplementing it with Part 5, which provides for the responsibilities of the coroner as a subject of criminal proceedings. Such responsibilities include: complying with the requirements of the Constitution of Ukraine, the CPC of Ukraine and the laws of Ukraine, international treaties approved by the parliament of Ukraine and other regulations on pre-trial investigation; to ensure a full, comprehensive and impartial investigation of criminal offenses within the time limits established by the CPC of Ukraine; to carry out the instructions and instructions of the prosecutor, which are given in writing; to ensure the full realization of the rights and legitimate interests of all participants in criminal proceedings; not to disclose information that constitutes a state or other secret protected by law, information about the private (personal and family) life of a person and other information obtained during the investigation of criminal offenses; not to take any actions that may cast doubt on its objectivity and impartiality; if there are grounds provided for in Article 77 of the CPC of Ukraine, to resign from participation in criminal proceedings in the manner prescribed by Article 80 of the CPC of Ukraine.

Key words: coroner, procedural status, powers, responsibilities of coroner, inquiry, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Для виконання даного завдання направлена діяльність тих суб'єктів кримінального провадження, котрі виконують функції обвинувачення, захисту та правосуддя. Норми про такого суб'єкта кримінального провадження як дізнавач появились у чинному КПК України з прийняття закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [1; 2]. Процесуальний статус дізнавача кримінального провадження є однією з найважливіших складових його системи, оскільки від правильного визначення процесуального статусу кожного суб'єкта кримінального провадження залежить законність функціонування всього провадження та правильність прийняття остаточних рішень. Важливим є з'ясування моменту з якого особа набуває конкретного процесу-

ального статусу та відповідно комплексу її прав, обов'язків та відповідальності.

Стан дослідження. Теоретичним проблемам правового і процесуального статусу особи взагалі присвячені праці В.Д. Адаменка, Н.В. Вітрука, Н.Г. Габлей, Є.Г. Мартинчика, Л.Д. Кокорева, В.Т. Нора, В.М. Тертишника, О.М. Дроздова, Н.О. Бородовської тощо. Дослідженням розвитку інституту дізнавача у різні часи займалися І.В. Скуляк, Т.В. Омельченко, С.С. Чернявський, Р.М. Дударець, Ю.І. Кицан та інші. Вивченню інституту спрощеного досудового розслідування присвячені роботи таких вчених: Ю.П. Аленіна, В.І. Божика, А.Ф. Волобуєва, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевого, К.П. Задоя, В.Т. Маляренка, В.О. Попелюшко, О.Ю. Татарова, В.М. Трофименка, В.І. Фарінника, С.С. Ченявського та інших. Проте у вказаних роботах не досліджувалися питання процесуального статусу дізнавача з урахуванням змін у чинному законодавстві України.

Метою статті є з'ясування деяких аспектів процесуального статусу дізнавача в кримінальному процесі та удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства шляхом внесення пропозицій змін до статей.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус того чи іншого суб'єкта має формуватися в залежності від предмету та методу їх правового регулювання, а, таким чином, і від правових норм, які безпосередньо реалізуються в цих правовідносинах. Звідси слідує, що процесуальний статус дізнавача в кримінальному провадженні є галузевим видом правового ста-

тусу, а саме: статусом суб'єкта правовідносин, врегульованим нормами кримінально-процесуального права. Варто зазначити, що інститут дізнання не є новим для правової системи України, тому не можна стверджувати, що процесуальна фігура дізнавача появилася тільки в 2018 року в зв'язку з прийнятими змінами в чинний КПК України [3, с. 33; 4, с. 112]. Дізнанням з позицій форми організації роботи є комплекс визначених чинним законодавством дій та рішень, що вчиняє та приймає уповноважена на це особа, вони спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження у передбачений законодавством строк [5, с. 103]. На органи дізнання покладаються такі функції: усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального проступку, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують їх покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень; аналіз практики досудового розслідування кримінальних проступків, організації і результатів діяльності дізнавачів, унесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності підрозділів дізнання; вжиття заходів з підвищення якості дізнання і дотримання його строків; вивчення, узагальнення позитивного досвіду дізнання, упровадження його в практику підрозділів дізнання, розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних проступків; організація взаємодії підрозділів дізнання з іншими підрозділами, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням; вивчення практики застосування дізнавачами норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України; забезпечення підбору, розстановки і виховання кадрів для підрозділів дізнання, підвищення їх кваліфікації та професійної май-

стерності; організація відповідно до законодавства України розгляду і вирішення звернень громадян, які надходять у зв'язку з проведенням дізнання [6].

Відповідно до п. 4¹ ч.1 ст.3 КПК України дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [7]. Що стосується самих повноважень, то ст. 40¹ КПК України закріплює, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, а ч. 2 даної статті перелічує, що саме уповноважений робити дізнавач. Тому на нашу думку, законодавцю треба чітко дати перелік повноважень дізнавача і не підмінювати його статус слідчим, оскільки відповідно до змісту ст. 215 КПК України, досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому КПК України. Інакше кажучи, дізнавач має своїм завданням розслідування виключно кримінальних проступків.

Відповідно до ч. 2 ст. 40¹ КПК України дізнавач уповноважений:

1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;

2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених цим Кодексом;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 цього Кодексу;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [7].

Проведемо аналіз тих повноважень дізнавача, щодо яких є спірні зауваження або проблеми в реалізації. Як бачимо п.2 даної статті дає повноваження дізнавачу проводити самостійно огляд місця події та обшук затриманого, всі інші слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії тільки при наявності норми в КПК України, яка дозволяє їх проведення такому суб'єкту як дізнавач. Варто зазначити, що у ч. 1 ст. 236 КПК України проведення обшуку житла чи іншого володіння особи може здійснюватись виключно слідчим і прокурором. Що ж робити у ситуації, коли провадиться дізнання кримінальних проступків дізнавачем і є необхідність провести обшук, наприклад обшук квартири при розслідуванні кримінального проступку за ст. 185 КК України [8]. Більше того, дізнавач не в змозі навіть провести законно огляд житла, оскільки ч. 2 ст. 237 КПК України встановлює такі ж правила як для обшуку, а дізнавач не є суб'єктом проведення. Цілком зрозумілою є в цьому питанні позиція Верховного Суду України про те, що виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене іншому суб'єкту [9]. Якщо ж дізнавачем буде проведено такі слідчі (розшукові) дії, то це буде порушення кримінально-процесуального закону. Згідно ст. 86 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухва-

ленні судового рішення. Відповідно до ст. 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією [1] та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав людини і основоположних свобод отримання доказів внаслідок здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов (п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК).

Зважаючи на викладене, вважаємо, що варто на законодавчому рівні внести відповідні зміни в редакції статей КПК України, передбачивши проведення їх дізнавачем, а саме викласти в такій редакції ч.1 ст. 236 КПК України: ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим, дізнавачем чи прокурором...

П. 4 ч. 1 ст. 40¹ КПК України закріплює таке повноваження дізнавача як право звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій. Дане повноваження впливає фактично з того, які слідчі (розшукові) дії вправі проводити дізнавач або доручати їх проведення іншим суб'єктам, наприклад відповідним оперативним підрозділам (п.3 ч.1 ст. 40¹ КПК України). Але знову ж таки через неоднозначність закріплення в КПК України часто слідчі судді на практиці в одних випадку відмовляють в задоволенні таких клопотань з тієї причини, що статті КПК України прямо не передбачено право дізнавача звертатися з таким клопотанням (наприклад, ч. 3 ст. 234 КПК України: у разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням [10, с. 126]), в інших – задовольняють, виходячи з приписів ст. 40¹ КПК України. Вважаємо, що все ж таки варто комплексно внести зміни у відповідні статті КПК України і визнати дізнавача суб'єктом проведення певних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Дізнавач уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Заходами забезпечення кримінального провадження є: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 4¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи [7]. Відповідно до ст. 299 КПК України під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

До процесуального статусу дізнавача також входять обов'язки. Чинний КПК України не дає переліку обов'язків, які мають дізнавачі. Перелік обов'язків дізнавачів Національної поліції України відображені в Положенні про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405 [6].

Під час здійснення дізнання дізнавач зобов'язаний: дотримуватися вимог Конституції України, КПК України та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів з питань досудового розслідування; забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків у межах строків установлених КПК України; виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі; забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів

усіх учасників кримінального провадження; не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті під час розслідування кримінальних проступків; не вчиняти будь-яких дій, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості; у разі наявності підстав, передбачених статтею 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному статтею 80 КПК України. Оскільки дізнавачі є й в інших органах влади не тільки в Національній поліції України, то логічним було б закріпити в КПК України обов'язки дізнавачів для всіх структур.

Часто обов'язок тягне за собою право. Наприклад, обов'язок виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі, оскільки такий обов'язок тягне за собою право дізнавача на оскарження вказівок прокурора до прокурора вищого рівня, не зупиняючи виконання (ст.312 КПК України). Це сприяє захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Висновки. Отже, аналізуючи положення законодавства, що стосуються процесуального статусу дізнавача, слід зауважити, що норми чинного КПК України недостатньо відображають самостійність такого суб'єкта як дізнавач, а інколи суперечать одна одній. Вважаємо, що варто привести у відповідність деякі статті КПК України, зазначивши повноваження дізнавача на проведення певних слідчих (розшукових) дій. Так потребує вдосконаленню ч. 1 ст. 236 КПК України, пропонуємо викласти її в наступній редакції: «ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим, дізнавачем чи прокурором...». Крім того, доповнити ст. 40¹ КПК України частиною 5, в якій передбачити обов'язки дізнавача як суб'єкта кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.04.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n492> (дата звернення: 10.04.2022).
3. Мельник А. В. Розвиток інституту дізнання в Україні. *Держава та регіони*. 2021. № 1 (71). С. 32–36.
4. Воробей А.О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення спрощеного досудового розслідування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2021. С.111-115.

5. Романов М. Поняття, сутність і значення діяльності підрозділів дізнання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. С.102-106
6. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 10.04.2022).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.04.2022).
8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n522> (дата звернення: 25.08.2021).
9. Постанова Верховного Суду від 29 січня 2019 № 466/896/17. Касаційний кримінальний суд справа № 466/896/17 провадження № 51-7795 км 18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79601140>.
10. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За ред. С. В. Ківалов та С.І.Кравченка. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.